

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Die letzte aktenmäßige Verketzerungsgeschichte unter der Regierung des Herrn Fürstbischoffes von Speier August Grafen von Limburg-Stirum

Brunner, Philipp Joseph

Germanien [i.e. Linz], 1802

Beilage II.

[urn:nbn:de:bsz:31-310658](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-310658)

Beilage II.

Responsum Facultatis theologicæ Dillinganæ in causa
Dni Canonici Gärtler.

Cum nuper primum summa eorum, quæ causam D. Canonici, & Prædicatoris Gärtler seu complectuntur, seu exponunt, & declarant, & quidem 9. Aprilis, utrique Professori dogmaticæ communicata fuerit; nemini obscurum esse potest, cur responsio utriusque ad propositas quæstiones tamdiu retardata fuerit.

Ea quoque de causa summa, qua fieri poterit brevitate nostra desuper sensa exponemus, nihil tamen prætermitturi eorum, quæ ad iudicandam præsentem controversiam quomodo-cunque pertinebunt.

Nota est Celsissimo Principi causa, de qua agitur, nota est series facti, de quo disputatur, ut proinde a recensione illius consulto abstinamus.

Hæc autem causa, hoc factum cum omnibus circumstantiis, quæ illud comitantur, tres, non plures quæstiones parit, cetera enim consuetaria sunt, quæ pro distinctis & separatim quæstionibus haberi non debent, cum a discussione, & iudicio harum trium, tanquam suo fundamento dependeant. Atque idcirco mirum cuique videri debet, cur quæstiones
sine

sine causa multiplicatæ fuerint, & ita magna huic controversiæ obscuritas parta sit.

Tres autem quæstiones, de quibus modo supra dixi, in eo versantur,

1. An Epistola Gærtleriana ad Parochum Brunner in Tieffenbach scripta, ab Authore illius recte judicatur in sensu ironico, aut satyrico scripta fuisse, vel potius recte contrarium asseritur?

2. Si in sensu ironico scripta non fuit, quam censuram meretur tenor Epistolæ, & quam pœnam auctor illius?

3. An etiam in causa fidei, & in casu, ubi de pœna propter hæresin, aut fundatam suspicionem hæresis infligenda agitur, primum summarium examen ad Equestre capitulum Odenheimense pertineat; vel utrum capitulum pro tali casu exclusum sit?

Ex ipso autem argumento quæstionum apparet, secundam a prima velut suo fundamento, & tertiam pro hoc casu singulari a secunda & prima dependere; ceteræ autem quæstiones quasi totidem corollaria sunt, quarum decisio, ex decisione harum trium natura consequitur.

Itaque prima, & principalis quæstio est hæc:

An Epistola Gærtleriana recte judicatur in sensu ironico scripta fuisse vel potius contrarium bene asseritur?

Ad hanc autem quæstionem respondeo;
Epistola Gærtleriana recte judicatur in sensu ironico

nico scripta fuisse; atque hujus responsionis momenta sunt ea, quæ sequuntur: nam

1. potest, &
2. debet in sensu ironico accipi.

Potest; is est quippe tenor Epistolæ, ut verba secundum se considerata, nulla habita ratione auctoris, quæmadmodum animus, & sensa illius ex aliis documentis constare dicuntur, cum ironia, cum satyra, cum illusione recte componantur; aut quæ sunt ea, quæ in ipsa epistola, sive in verbis epistolæ occurrunt, atque sua significatione comonstrant, tenorem Epistolæ in sensu ironico accipi non posse?

Itaque unice ex documentis ab Epistola diversis constare deberet, Auctorem illius eadem sensa fovere quæ verba Epistolæ præferebant, si in sensu ironico non accipiantur, id est, aliunde, sive ex aliis documentis notum, perspectumque esse deberet, auctorem Epistolæ de divinitate Jesu Christi cum Socinianis, proin pessime sentire, atque idcirco per summam impietatem exoptasse, ut Auctores Liturgicarum collationum Francofordensium hanc præcipuam veritatem Christianæ religionis de divinitate Jesu Christi aggrediantur, impugnent, laceessant.

Sicut autem spectato tenore Epistolæ, sensus ironicus acceptari potest, ita similiter spectatis documentis ab hac Epistola diversis.

Hæc diversa documenta, unde constare deberet animus scriptoris, sunt

α. Litteræ comendatitiæ sive dimissoriales, ad transitum ex Archidiecepsi Moguntina in di-
acce-

œcesin Spirensē, quæ occurrunt in adj. sub L. B.

b. *Commercium litterarum, & amicitia auctoris cum Parocho Brunner in Tieffenbach ex qua creditur scriptor illius etiam in opinionibus, & egoribus cum Brunnero concordare; qui satis superque videntur intelligi ex quadam epistola Brunneri data ad Professore[m] Nimis, & relata in adj. sub L. C.*

At enim hæc documenta ita comparata non sunt, ut idcirco epistola Gærtleri in sensu ironico accipi non possit; neque enim

a. *Litteræ dimissoriales quidpiam complectuntur, unde prudenter conjici possit ad errores hujus viri circa fidem, & præcipue ad hunc capitalem errorem circa divinitatem J. C. sed potius de quibusdam externis actionibus loquuntur, quæ utpote leves minus gravitati ecclesiasticorum virorum conveniunt. Præterea illæ variæ actiones, in quibus Gærtlerus se levem exhibuit, profecto spectare non poterant perverſam doctrinam, perverſa dogmata, quæ coleret, cum iis seu detectis, seu etiam solum graviter præsumptis Vicariatus Moguntinus virum adeo periculofum a parochiali, & decanali officio non solum amovere potuiffet, verum etiam de- buiffet.*

Sed enim quid multis opus est, de commemoratis litteris dimissorialibus dicere. Præterquam enim, quod prope secum pugnent, sibi contradicant, etiam ea de causa nullum valorem, nullum pretium habent, quod per posteriores in consueta forma exaratas, revocatas, & ita saltem tacite pro falsis, & com-

mentitiis litteris declaratæ fuerint. Itaque ad eas appellare idem est, ac ad testimonium provocare, quod testis ipsemet declaravit falsum testimonium esse.

b. Tam parum, aut forte etiam minus probat commercium Litterarum, quod inter Canonicum Gærtlerum, & Parochum Brunner intercessit, tenorem Epistolæ in sensu ironico accipi non posse. Ecce rationes, quas non sine causa gravissimas esse dixeris

1. Commercium litterarum, quemadmodum illud ex epistola Gærtleri intelligitur, non probat arctiorem, sive interiorem quamdam amicitiam inter Gærtlerum, & Brunnerum, ex qua prudenter conjici posset — & tamen solum conjectura esset — Gærtlerum pares opiniones, paria sensa, pares errores fovisse, de quibus Brunnerus occasione epistolæ ad Moguntinum Professore datæ accusatur: amicus enim ad amicum titulis, & ceremoniis non utitur, quos in Epistola Gærtleri observamus v. g. *Cur Hochwürden — Ergebenster Diener* &c. &c. si quædam arctior amicitia inter utrumque confirmata fuisset

2. Sola amicitia, si etiam concedatur ea inter hunc geminum virum, stabilita fuisse, nequaquam probat, imo ne gravem quidem suspicionem præbet, amicorum sensa, opiniones, errores esse pares. Quamquam enim per multa amicis communia sunt, opiniones tamen, sensa, dogmata communia non sunt, eo quod amicitix aliud longe fundamentum esse debeat. Atque ea de causa etiam inter optimos amicos sæpe maximam opinandi, sentiendi, diversitatem observamus; ut proin amicitia

citia nullum argumentum præbeat ab erroribus unius ad errores alterius concludendi.

3. Præterea si quoque statuatur, sensa, & dogmata Brunneri, fuisse sensa, & dogmata Gærtleri, necdum tamen ad illum prægrandem errorem, ad illam impiam sententiam solida — probata — conjectura concludi possit, cujus Gærtlerus accusatur, aut cujus saltem suspicio in eum devolvenda esset; ad illum, inquam, prægrandem errorem negatæ divinitatis J. C. Ut enim Gærtlerus sic probatæ suspicionis hac in causa reus accusari possit, & quidem propter arctiorem amicitiam cum Brunnero; ex qua amicitia concludendum foret, eadem utriusque sensa esse; tunc epistola Brunneri ad Professore Nimi exarata deberet vel verbis expressis negare div. J. C. vel saltem ejusmodi verbis concepta constructa esse, ex quibus negata divinitas sua sponte consequitur, vel tam ambiguus, ut eodem jure concludi possit ad sensum negatæ, sicut assertæ divinitatis. At enim nihil tale in commemorata Epistola Brunneri occurrit, non expressa verba, quibus divinitas Jesu Christi negatur, non verba, & propositiones, ex quibus sua sponte consequitur, divinitatem J. C. impugnari; non denique ambigua verba, ex quibus eodem modo ad sensum negatæ sicut assertæ divinitatis J. C. concluditur: quippe nulla ibi mentio fit hujus dogmatis, neque vel unica propositio refertur, unde negata divinitas jure colligitur. Aut forte Brunnerus, quia de viris loquitur, tanquam suis sive suarum partium, quos novitatis gravat suspicio, vel quia de gallica constitutione loquitur, vel quia prodit consilium restaurandi

randi Illuminatissimi, jure suspicionem negatæ divinitatis Jesu Christi contraxerit? At enim hæc omnia quam levia sunt, & prope ridicula pro ea, de qua agitur, causa. Quippe de illis ipsis viris, quos velut suos laudat Brunnerus, ante omnia constare deberet, quod universim divinitatem J. C. aperte inficiati fuerint, id quod certe non ex Epistola Brunneri, & forte tam parum quoque ex aliis documentis probari potest.

Mentio gallicae constitutionis ad summum politicam hæresim, aut potius proclivitatem in eam, non religiosam hæresim sapit *).

Denique consilium restaurandi Illuminatismum, aut pressius, instituendi quamdam occultam societatem, cujus ope Illuminatismus denuo restaurari posset, gravem contra Brunnerum suspicionem non parit, quasi Divinitatem Jesu Christi negasset: talis enim suspicio tunc primum nasci posset, si Brunnerus præcipua capita doctrinæ, quæ a nova societate colenda, & occulte propaganda foret, in sua epistola exposuisset, atque ex illis capitibus necessario nexu consequeretur, similiter ab iis negari

*) Hr. Pfarrer Brunner spricht offenbar, laut dem Datum seines Briefes, von der ersten franzöf. Konstitution, die der unglückliche König Ludwig XVI. beschworen, und somit sanktionirt, die auch die ganze vernünftige Welt, in der Hauptsache, beslobt hatte, und die setze, wenn sie bestünde, alle Welt beloben würde. S. Genz über den politischen Zustand vor und nach der franzöf. Revolution. 1. Heft.

negari divinitatem debere, qui ejusmodi principia colant. At enim Brunnerus ne unum quidem præcipuum caput illius doctrinæ exponit, quam nova societas propagare deberet. Præterea Illuminatismum a nova societate promovendum caute distinguit Brunnerus, ab eo, qui aliquando fuit, & forte adhuc est, & ejus principia, & dogmata dicuntur deterrima, atque Ecclesiæ & civitati, religioni, & bonis moribus adversa fuisse, ut proin a principiis, & doctrina anterioris Illuminatismi ad doctrinam & principia restaurandi Illuminatismi nulla valeat conclusio.

Itaque si etiam statuatur

1. Gærtlerum fuisse amicum Brunneri,
2. Gærtlerum eadem sensa, eadem opiniones cum suo amico fovisse — quod utrumque tamen nulla sufficienti ratione probari potest — nondum tamen concludi posset, Gærtlerum impie de divinitate Jesu Christi sensisse, quia probari non potest, Brunnerum, amicum Gærtleri, hanc impiam doctrinam sustinuisse *).

Itaque, ut jam pro prima parte nostræ Probationis concludamus, neque

1. ex

*) Hr. Pfarrer Brunner war hierüber nicht einmal bei seinem Bischöffe oder Vikariate im Verdachte; denn er wurde bei seiner Inquisition, die sich über den ganzen Umfang der katholischen Orthodorie, und bis auf die kleinsten Kleinigkeiten erstreckte, über den wichtigsten Punkt von der Gottheit Jesu gar nicht inquirirt.

1. ex verbis Epistolæ, neque
2. ex Litteris dimissorialibus, neque
3. ex commercio Litterarum quod inter Gærtlerum, & Brunnerum intercessit, intelligitur, epistolam Gærtlerianam in sensu ironico accipi non posse:

Ergo in sensu ironico accipi potest.

II. *In sensu ironico-satyrico accipi debet.*

Ecce: rationes, quæ veritatem hujus secundi membri quam præclarissime probant:

1. Lex rationis, & Evangelii nos jubent epistolam in sensu ironico acceptare, quia ita accipi potest, sive religio & humanitas nobis persuadent sensum ironicum; id enim vox rationis clamat, id spiritus Evangelii secum fert, ut neminem judicemus malum, atque, pro hoc singulari casu, amicum perversæ doctrinæ, nisi id ipsum ex manifestis argumentis appareat, atque idcirco Evangelium graviter prohibet omne temerarium judicium, id est, judicium levibus solummodo rationibus innixum, quo quis etiam interne judicat, occulto judicio, alium hominem malum esse. Atque cum doctrina Evangelii vox rationis quam perfectissime concordat. Itaque si Epistola Gærtleri in sensu ironico accipi potest, etiam in sensu ironico juxta legem rationis & Evangelii accipi debet.

2. Cum Lege rationis & Evangelii humanæ leges tam sacrae, quam profanæ plenissime consentiunt. Sic, ut perpaucis rem omnem definiamus, Regula secunda Juris Canonici hanc in interpretatione verborum legem præscribit,

ut

ut facta, quæ, dubium est, quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur. Hanc regulam Juris ita exponit Franc. Xav. Zech in Præcog. J. C. Tit 21. de verb. Signif. §. 420. Reg. 3. *Verba eo sunt interpretanda modo, — ut excludatur delictum.* Quocum consentit Pichlerus Liber 5. de verb. Sign. N. 3. ita enim scribit: *Si verba aliquo modo sunt dubia & ambigua, ita sunt interpretanda, ut evitetur iniquitas, peccatum.* Quæ una est, eademque omnium pæne interpretum utriusque Juris sententia. Neque illud obest, quod plerumque addere solent, *verba potius contra proferentem, quam pro illo sumenda esse;* hoc enim unice ad Leges, & contractus pertinet, exclusis ceteris factis, & præcipue actibus judicialibus. Sic autem leges utriusque humani Juris præscribunt, ut in præfenti causa verba commemoratæ Epistolæ in sensu ironico accipiamus, quia sic accipi possunt, & quia sic accepta, peccatum, iniquitatem scriptoris excludunt.

3. In ipsa epistola, quædam verba occurrunt, quæ satis graviter probant, scriptorem illius auctoribus collationum Francofordensium illudere voluisse, atque idcirco ironice scripsisse. Hæc verba sunt: *die helle Begriffe von Bahrt und Rompanie;* est enim prorsus incredibile, virum scientiis præsertim philosophicis imbutum, & multo magis eminentem, quemadmodum litteræ commendatitiæ loquuntur, ea posse perspicua, & præclara dicere, quæ Barthius contra Divinitatem Jesu Christi, & speciatim de Evangelio S. Joannis & de sensu verborum hujus Evangelii, & singulariter de sensu verborum primi capituli hujus Evangelii

lii scripserat: omnia enim tam obscura sunt, & sæpe usque ad nauseam puerilia, ut ille cæcus esse debeat, qui ea pro perspicuis habet, & minus, quam puer, qui ea pro seriis agnoscit.

Unum ergo istorum necessario verum est vel

Gærtlerum illudere Barthio, & sectatoribus illius voluisse, proin & doctrinam Barthii de Divinitate Jesu Christi contemptim habere, vel

Gærtlerum cæcum, & puero minorem esse.

Hoc ultimum vero cum Persona, & factis Gærtleri non concordat; itaque ad primum membrum justa, & probata est conclusio.

Hanc conclusionem confirmat illud verbum, *Companie*, qua consortes Barthii notare voluit, sive amicos illius; hoc enim verbum plerumque ad eos significandos adhibemus, quos contemptim tractare volumus, atque parem certe illi significationem tribuimus, quam voci: *Consortien*: in pari causa subicere solemus, quæ plerumque vili pensionem exprimit. Exemplum habemus in Epistola Brunneri ita scribentis: Ich sehe zum voraus, daß Sie mit mir einig sind, der Illuminatism (gereinigt von seinen schädlichen Auswüchsen, und dem Bedürfnisse der Zeit angepaßt) werde den Machinationen des Despotismus, der Jesuiten und *Konsorten* den kräftigsten Widerstand leisten. Hæc vox: *Consortien*: certe nullam honoris significationem, sed potius contemptum tum Jesuitarum, tum amicorum illius in sensu Brunneri exprimit.

exprimit. Idem ergo de illo verbo: *Companie*: in epistola Gærtleri sentiendum est: id quod adhuc inde confirmatur, quod hæc eadem vox a gallica lingua translata ad nostram in pari causa, nimirum ad significandam contemptionem ab iisdem adhiberi soleat; sic hodie dum passim scribunt; *Barrere, Et sa Companie*: atque hac voce amicos prioris pari scelere contaminatos significare volunt. Ut illud prætermittamus, Prædicatorem satis acute grandem collatoribus errorem, & ingentem defectum perspicaciæ obiicere, dum perversum ordinem notat, quem illi collatores in suis collationibus sequuntur.

Itaque in ipsa epistola signa satis manifesta occurrunt, scriptorem ironice, sive satyricè locutum fuisse, tam de Barthio, & sectatoribus illius, quam de auctoribus collationum Francofordensium, quos in numero amicorum Barthii collocasse videtur.

4. Denique omnem suspicionem, si qua superesset, tollit, & conficit declaratio scriptoris deposita coram illis, quibus inquisitio præfentis causæ commissa fuerat.

Et si enim universim quælibet expositio scriptoris contra communem usum verborum admittenda non sit, & arbitraria, & recepto verborum sensui adversa interpretatio accusatum non purget; negari tamen non potest, perspecta ambiguitate sensus verborum primam interpretationem ad auctorem cujuslibet scriptunculæ pertinere, eamque tamdiu reprobari non posse, quamdiu ex aliis fundamentis contrarium certo non constat, imo eam interpretationem ab omni mala suspitione liberare, si in-

h

ter-

terpres verborum suorum tanquam vir compareat veritatis amans, atque de nulla falsitate convictus. Cum ergo in tota summa actorum ne leve quidem indicium occurrat cujusdam falsitatis seu mendacii jam antea a Gærtlero commissi; iuste declaratio illius pro vera habetur, atque ab omnibus tanquam vera haberi debet; sive, quod idem est, quilibet censere debet propter declarationem Canonici, epistolam in sensu ironico scriptam fuisse; præsertim cum priores rationes satis manifeste probent, eodem in sensu tenorem epistolæ accipi debere.

Ergo, ut ad illud, quod ab initio nostræ responsionis positum est, revertamur, *potest, & debet Epistola Gærtleri in sensu ironico accipi:*

ergo recte judicatur, Epistola Gærtleri in sensu ironico ab auctore illius scripta fuisse.

Antequam vero ad examen & decisionem secundæ quæstionis transeamus; arbitror e re, ut illas quæstiones subjungam, quarum definitio a decisione primæ quæstionis dependet, & velut corollarium inde consequitur; & quos Auctor illarum quæstionum credidit singulares, & absque tam arcto nexu cum prima quæstione, aut saltem in ea contentas non esse. Sic ex dictis

I. Plana est responsio ad quæstionem primam: quo pacto tenor adjuncti superioris sub Litt. A., prout jacet, sive in sensu, quem præferebat; proprio, ac litterali consideratus secundum principia dogmatico-theologica dijudicandus, & qua censura notandus sit?

Quip-

Quippe ex toto examine quæstionis constat, tenorem epistolæ in sensu ironico accipiendum esse, proin sensum quoque litteralem, ac proprium ironiam esse, atque ut ironiam secundum principia Evangelii dijudicandam, proin *nulli* censuræ subiectam esse.

Itaque hæc quæstio sua sponte corrui — evanescit — et sic nulla responsione indiget. Aliud esset, si sermo foret de propositionibus epistolæ, exclusa omni ironia; at enim sic quæstio ab eo sine aberrat, ad quem tota inquisitio spectat; hic enim est detegere, quem sensum propositiones secundum mentem scriptoris habeant. Præterea cuique perspectum esse debet; propositiones, præsertim illam — diese (die Gottheit J. C.) sollten sie lieber anpacken — impiam, antichristianam, blasphemam esse, exclusa ironia, atque in scriptore eam perverissimam opinionem supponere, quod Jesus Christus non sit Deus, proin manifestissimum characterem esse Socinianismi, aut novi Arianismi, proin omnem eam censuram, omnem illam notam in auctorem epistolæ cadere, quæ Soc. aut Arianos. perstringit.

2. Plana est responsio ad quæst. 2. — —

Tot enim argumenta produximus ad comprobendam ironiam scriptoris, ut legali, et justæ suspicioni hæreticæ pravitatis præsertim super Articulo de Divinitate J. C. nullus sit locus; eas præterea rationes, ex quibus forte posset nasci suspicio, ita in primo membro nostra probationis dissipavimus, ut ne umbra quidem supersit.

§ 2

3. Pla-

3. Plana est responsio ad 3. Qu. — —

Cum enim Canonicus, et Prædicator Gærtler iisdem prope rationibus pro se pugnaverit, quibus supra omnem ab eo suspensionem pravi animi absterimus; sua sponte consequitur, responsiones hujus viri eum ipsum effectum sortiri debere, quem rationes velut Causa secum ferunt.

4. Plana est responsio ad Qu. 4. — —

Sic enim speciatim ex illis rationibus constat, atque citra ulteriora non solum admitti potest, verum etiam debet, Prædicatorem præfatum suam hanc epistolam non nisi in sensu *improprio*, nempe non nisi ironico satyrico exarasse. Quamquam in hac ipsa quæstione aliquid occurrat, ex quo intelligitur, Auctorem quæstionum virum esse non satis imbutum regulis hermeneuticæ, et ignorare, etiam sensum ironicum — satyricum posse aliquando — sensum proprium scripturæ — verborum — esse. Præterea nemo tam facile divinaverit, quomodo hæc quæstio a priori differat, et ut diversa proponi potuerit.

5. Plana est responsio ad Qu. 5. — —

Quod si enim gravissimis ex rationibus cognitum, perspectumque est, auctorem Epistolæ ironice perstringere voluisse scripta collatorum Francofordensium; tunc profecto alium hujus ironiæ finem habere non potuit, quam ut vel illi, ad quem scripserat, occultos hostes Divinitatis detegeret, vel ei sua desuper sensa communicaret, atque hac ratione ostenderet, quid ipse de ejusmodi scriptoribus sentiret.

tiret. Itaque Canonicus geminum potuit finem habere, vel cunicularios hostes Divinitatis Brunnero monstrandi, vel si Brunnerus eos jam ut tales cognoverat, quemadmodum de isto viro prudenter conjicere possumus, Brunnero significandi, quid ipsemet Canonicus de illis compilatoribus sentiret. Itaque stylus ironico — satyricus illi fini, quem Auctor epistolæ in suis responsionibus indicavit, satis accomodatus erat, præsertim spectata Persona illius, ad quem ea epistola destinata fuit. Sic autem

6. Plana est responsio ad Qu. 6.

His quippe perpenſis, quæ supra in probationibus attulimus, necesse non fuit, aliud præter ea, quæ dedit, indicium animi ironice scribentis dare, præcipue cum ille, ad quem destinata fuerat epistola, velut vir acrioris ingenti perfacile mentem scriptoris affequi potuerit.

7. Satis quoque ex dictis apparet, quid ad septimam quæſtionem respondendum sit, quamquam ea cum principali quæſtione tam arcte non cohæreat. Sic verum est SS. Patres, et nominatim Hieronymum, et Augustinum per sæpe ironia usos fuisse, et quidem eo fine, quem ironia ex mente Scriptorum habere solet, ut sic perversitas, et infirmitas opinionis, seu doctrinæ ex joco, sale, et irrisione sui tanto manifestius appareat. Atque hunc ipsum ironiæ finem Gærtlero fuisse, is ipse velut Auctor epistolæ declaravit, licet sine omni declaratione is ipse finis intellectus fuisset. Hoc in fine igitur ironiæ Patrum, cum ironia Præ-

dicatoris conveniunt; atque ad hanc paritatem Gærtlerus in suis responsionibus appellabat. In reliquis autem non concordant, neque hanc concordiam Prædicator Canonicus affirmabat; neque mirum est, quod non concordent. Ut enim illud prætereamus, pæne singularem esse stylum, ex quo ipsum scripturæ discrimen natura consequitur; illud profecto prætermittendum non est, Canonicum suam epistolam ad unicum virum litterarum nostri temporis apprime gnarum, non vero per publicum prælum ad quoslibet lectores destinasse, ejus contrarium in scriptis SS. Patrum observamus. Itaque hi majori sollicitudine præcavere debebant, ne forte ironia male intelligeretur, ac Canonicus prædicator, qui suam epistolam ad unicum virum direxerat. In hac ergo cautione discrimen est, siquod est, inter ironias SS. Patrum, et ironiam Canonici, quod tamen discrimen rei, de qua agitur, non obest, neque veritati responsionis quidquam detrahit. Sic

8. Plana est responsio ad Qu. 8.

Nihil enim Adjuncta Personarum, de quibus in hac quæstione mentio occurrit, nobis exhibent, quo minus responsio velut verissima censeriqueat; uti in probatione primi membri præclare commonstratum est; quippe nihil seu ex parte Canonici, seu ex parte Parochi occurrit, quo minus abunde satisfaciatur responsio illius ad Punct. 2. Quod si enim Parochus revera ille est, quemadmodum §. 3. describitur; profecto perfacile intelligitur, ita ab eo Epistolam Canonici acceptam fuisse, sicut ab Auctore

Auctore illius scripta fuerat; nimirum in sensu ironico, qua de re etiam unice Parochus testari potest. Præterea hæc Epistola ex mente Auctoris publicanda non fuit; proin aliorum iudicium interpellandum non est, quo scilicet modo, et sensu ipsi intelligant: epistola enim res duorum est; atque idcirco ad hos unice pertinet de illius vero sensu testari.

9. Plana est responsio ad Qu. 9.

Qui enim potestatem ferendi leges in Ecclesia agnoscit, et quidem plenam, perfectamque sive veram potestatem; ille necessario jam antea admittere debet potestatem sine errore iudicandi; et, quod consequitur, negare præcipuum dogma Ecclesiæ de Divinitate J. C. non potest. Itaque Canonicus recte ad aliam epistolam velut irrefragabilem testem suæ orthodoxiæ appellavit, si in ea potestatem ferendi leges Ecclesiæ concessit. Atque hac de re vix dubitari potest, si illa epistola perlegatur: ibi enim contendit, illa explicatione Mendelsohnii accepta, ultro veram potestatem ferendi leges in Ecclesia probari non posse, atque idcirco hanc ipsam explicationem reprobat. Et cur, quæso! eam reprobaverit? cur non potius ambabus, ut ajunt, manibus amplexus fuerit, si veram potestatem legislativam in Ecclesia negasset; quam bene hæc explicatio secundum principia Mendelsohnii ad eam subdole evertendam profuisset.

Illud autem riviculum, et intolerabile, quod in fine hujus quæstionis additum est, an nimirum inde nullum possit argumentum erui, Canonicum Gærtler in suis ad Brunnerum literis

teris, quodocunque de rebus sacris aut ecclesiasticis loquitur, nunquam ironice scripsisse; qui enim vel mediocre habet commercium litterarum, is profecto ignorare non potest, epistolas pro varietate argumenti, genii, temporum &c. &c. varias esse, atque res modo serio, modo jocosae, modo ironice, nunc graviter, nunc leviter tractari, atque nihil absurdius esse, quam ex stylo unius epistolae, ad styllum omnium epistolarum, aut, quod adhuc magis ineptum, ex constructione unius epistolae ad contractam consuetudinem similis constructionis concludere velle; ita enim auctor quaestionum videtur argumentari.

Canonicus in illa epistola ad Brunnerum de potestate legislativa Ecclesiae serio, non ironice scripsit: ergo nunquam ad eum ironice scripsit; ergo etiam non in illa epistola, ubi de Divinitate Jesu Ch. scribit. Quaeſo! quis sine rubore ita concludat? Quis simile argumentum sine risu auditorum proponat?

10. Plana est responsio ad Qu. 10.

Cum enim epistola unice ad Parochum destinata fuerit, exclusis aliis lectoribus; profecto nullum, nisi forte remotissimum, periculum fuit gignendi scandali, pro illis nimirum circumstantiis, ubi epistola in manus incideret hominis omni eruditione, et institutione carentis, sive, uno verbo *hominis plebeji*, qui nihil de usu ironiae in scribendis epistolis sciret. At enim remotissimum periculum nemo mortalium curare tenetur. Si autem forte ex inventis postmodum litteris, et divulgato argumento earum aliqua offensus nata fuit; ea

Cano-

Canonico scriptori adscribi non potest, sed jure illis adscribitur, qui epistolam inter reliqua scripta Brunneri detexerunt, et argumentum illius male intelligentes, sinistrum perversum sensum scripturæ divulgaverunt: ad eos reparatio scandali, et honoris, cujus jacturam Canonicas passus fuerat, pertinet.

Præterea cum Canonicus simili modo ad dubia puncto tertio proposita responderit, apparet; omnes ratiunculas, quibus in contrarium pugnabatur, ab eo plene dissipatas fuisse.

Nunc examen secundæ quæstionis succedat, quod tamen perbreve futurum esse satis priora commonstrant. Est autem hæc

Secunda Quæstio:

Si in sensu ironico epistola scripta non fuit, quam censuram mereatur tenor epistolæ, et quam pœnam auctor illius?

Hæc quæstio duo membra complectitur, quorum primum de censura propositionis, alterum de pœna auctoris agit. Utrumque membrum conditioni subjectum est, de qua, quid sentiendum sit, examen primæ quæstionis quam disertissime exposuit. At enim forte nihilominus quæritur (quamquam nulla hujus quæstionis postmodum causa superfit) quam censuram mereatur tenor epistolæ, si statuatur, eam in sensu ironico scriptam non fuisse, et si hoc ultro pro vero haberi non possit.

¶ 5

Sic

Sic autem facilis, et expedita est responsio: illam propositionem: wenn werden sie dann an die Gottheit Christi kommen? Diese sollten sie lieber gleich anpazfen (de hac enim præcipue, agitur) *impiam* esse, atque *blasphemam*, velut adhortantem, et instigantem alios, ut Divinitatem Jesu Christi impugnent, atque hac ratione illi existimationem, honorem, gloriam, cultum, et adorationem auferant — imminuant, quæ ei ut Deo debetur, et actu desertur. Atque manifestatio talis propositionis manifestum signum est, proferentem eos ipsos errores fovere, quos vel Ariani, vel Sociniani fovent, aut omnino cum hostibus revelatæ religionis sentire, et ne divinam quidem missionem Jesu Christi admittere; ex quo sua sponte consequitur, hanc propositionem, quatenus pro fundamento aliam habet, et unice sequi potest ex hac propositione; *Christus non est Deus*, aut omnino *Christus ne divinus quidem Legatus est*: esse vel *Arianam*; vel *Socinianam* — proin hæreticam vel omnino *antichristianam*, et theisticam, et idcirco auctorem illius, vel Ariannum, vel Socinianum, vel omnino Theistam esse. Ita vero similiter responsio ad alterum membrum quæstionis apparet, quam pœnam auctor mereatur exclusa ironia: nimirum auctorem subiacere omnibus illis pœnis quæ seu jure Canonico, seu civili in hæreticos, et hostes revelatæ religionis statutæ sunt. At enim ulterior disquisitio hujus argumenti pro hoc singulari casu omni fine caret; cum responsio ad primam quæstionem, et rationes ibidem productæ quam apertissime commonstrent, Canonicum Gærtler neque pro hoste revelatæ religionis,

gionis, neque pro hæretico haberi posse. Illud unum forte videbitur reliquum esse, an Auctor epistolæ nullam priorem suspicionem hæreticæ pravitatis contraxerit, cujus abstersionem seu eluionem Episcopus petere possiet ope eorum, quæ a jure canonico præscripta sunt, et præcipue — singulatiter — ope Professionis fidei, quam Tridentina Synodus pro suspectis in fide personis atque officio publico fungentibus præscribit. Id quod recte negatur, cum et suspicio levissima sit, (immo, nulla;) neque ex culpa prædicatoris longius serpsit, atque omnis rumor bonæ famæ prædicatoris adversus *ex iniquo, et inhumano factio Episcopi* *) ortus fuerit.

- *) Heil den Männern, die die Wahrheit, sie mag treffen wen sie will, so frei heraus sagen. (Vergl. §. 3. des nachstehenden jurid. Gutachtens.)

Beis